

«HÒMENS FEINERS I D'INDÚSTRIA».

Els menestrals de la vila d'Inca entre els S. XIII i XV.

MARGALIDA BERNAT I ROCA
PROFESSORA DE L'I.E.S. JOSEP MA. LLOMPART.
DOCTORA EN HISTÒRIA.

0. Introducció.

Si els inicis de l'activitat artesanal a Ciutat de Mallorca comencen a esser coneguts, no passa el mateix amb la Part Forana. Aquest fet es deu, en bona part, a la pròpia herència andalusina. Pel món musulmà, les madîna[s] eren els espais d'ubicació gairebé exclusiva de les activitats manufactureres. Fora de les murades, sols hi havia instal·lacions periartesanals o que requerien muntatges energètics que la madîna no podia ofertar. Tal és el cas dels molins o d'algunes teuleres. Aquest plantejament és lògic si es té en compte que el poder estatal andalusí es concentrava a les madîna[s] cap a un espai agrari eminentment agrícola i ramader que acudia als mercats per tal d'abastir-se d'aquells productes que no podien produir.

D'aquesta manera, després de la conquesta de 1229, sols s'hagueren de reiniciar les produccions artesanals en els obradors urbans. Fins 1232, no s'inicià l'ocupació efectiva de la Part Forana i les activitats econòmiques que es desenvoluparen en ella varen esser més de depredació que de producció. Paulatinament, es va reemprendre una explotació agrària, però des de paràmetres feudals. Les alqueries i rafals varen esser reocupades, i s'hagueren d'adaptar als interessos dels nous colonitzadors. Així, no pot sorprendre que els primers artesans forans detectats ja en el S. XIII estiguessin relacionats amb la construcció, l'agricultura i la ramaderia.

Tot i això, per una societat feudal, no es concebia una producció manufacturera exclusivament urbana. A les ciutats, el control de les organitzacions i municipalitats era molt ferm. L'estructura del *putti-out system* (o *verlagssystem*) tendia a descentralitzar amplis segments del procés d'elaboració. D'aquesta forma, la utilització de personal marginal en un temps també marginal afavoria la dispersió de tot el procés. D'altra banda, per determinats interessos, l'existència de nuclis de producció localitzats propiciava forts beneficis econòmics.

El procés d'urbanització de la Part Forana es destapà amb força a partir de la dècada de 1270. Bona part de les empenes varen esser obra d'iniciativa particular i eminentment senyorial. Els senyors entregaven en emfiteusi solars per construir cases en condicions prou avantatjoses i intentaven l'aparició d'obraders artesanals que abastissin el mercat intern. Les ordinacions de Jaume III també tengueren un especial esment en afavorir en les pobles la creació d'obraders, però, en molts d'aspectes, era més un objectiu desitjable que una realitat assolible. Sols excepcionalment certes viles aconseguiren la instal·lació d'una activitat artesanal prou rellevant. Poques vegades, aquesta aparició va esser provocada per una planificació política, sinó per altres paràmetres. És el cas de Pollença, per exemple, o el de la vila d'Inca.

En relació a aquesta darrera, per sort l'aparició de l'*Història d'Inca, 1350-1516* de R. Rosselló Vaquer¹, precedida anys ha per *Inca i Selva en el S. XIII*², ha fet possible apropar-se amb seguretat als esdeveniments de tot aquest procés gràcies a l'exhaustiva recerca de notícies als arxius.

1. La vila d'Inca i els inicis de l'activitat artesanal.

La manca d'històries generals d'aquesta vila dificulta molt el coneixement de la seva evolució. Es sap que en època andalusí era una alqueria prou important perquè, a la pròpia crònica reial, se li donà el nom de vila i tengués un dels primers batles de nomenament reial. Fonamentalment, va esser de porció reial, amb algunes possessions d'altres magnats. Ja a 1230, abans de planificar-se tot el repartiment i que es poguessin ocupar efectivament, el rei va concedir algunes propietats. S'ha de destacar una important donació feta el 8 de juliol de 1231 en què el rei concedia al Temple l'honor que va esser d'*Abceya Aonzi* amb la potestat de poblar-la amb 30 famílies de *casatí*. Aquest fet i altres donacions al Temple del mateix període, fan pensar que la donació es feia amb la voluntat que aquest cavallers ocupassin militarment el territori.

Fins 1233, quan la Part Forana s'havia pacificat prou i s'havia fet el *Llibre del Repartiment*, no es tenen noves concessions que permetin suposar un ocupació real. Una de les més notòries és la de 3 de febrer de 1240, d'una venda a la Seu de Mallorca d'unes cases situades a la vila d'Inca. Aquesta acta és important, ja que confirma que, des de la conquesta, la alqueria tenia prou entitat perquè pogués esser denominada com a vila pels cristians. Per això, les notícies sobre cases, carrers i places són molt primerenques. El 31 de desembre de 1240, el bisbe de Mallorca donava en establiment a Guillem Fuster unes cases a la vila d'Inca que confrontaven amb una vila pública. A l'igual que el bisbe, altres senyors establiren cases que alguna vegada surten citades com *albergs sarraïnescs*³.

¹ ROSSELLÓ VAQUER; R. (1997) *Història d'Inca, 1350-1516*. Lleonard Muntaner, Editor - Palma de Mallorca. De fet, és molt poca la documentació esmentada que no apareix en aquesta obra capdal. Per això, i per tal d'alleugerir l'aparell de notes, a l'hora de donar les referències, es farà tot indicant la signatura d'arxiu, per tal d'afavorir la tasca de qui vulgui corroborar o ampliar la notícia, indicant entre parèntesi a quin indret de l'obra de referència es pot trobar (la remissió es farà mitjançant: RRV, p./pp.).

² ROSSELLÓ VAQUER; R. (1978) *Inca i Selva en el S. XIII* - Mallorca.

³ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva ...*, pp. 9-10.

A partir de la dècada de 1240, els establiments de cases a Inca augmenten de manera substancial, fent que entre 1270 i 1280 fos una de les agrupacions urbanes més importants de la Part Forana. En conseqüència, aviat s'hi detecten artesans, obradors i instal·lacions més o manco complexes. En el gener de 1270, consta que Joan Mercer d'Inca tenia com a missatge Guillem Terrassa, teixidor d'ofici⁴. El 1274, es concedí carta de franquesa a un tal mestre Garau⁵.

Fruit d'aquest dinamisme és que aviat les activitats mercantils s'estructuraren a la vila. A 1274 ja existien taules per vendre carn i peix⁶, i a 1283 existia la duplictat entre taules i obradors. De fet, hi havia un carrer *que itur ad mercatallum*⁷. Aquest panorama permet entreveure una vida forana que ja en el S. XIII tenia prou empena comercial. El que la riquesa de la vila no fos sols agrària queda perfectament reflectit per diversos indicadors. Un d'ells és la pròpia evolució del delme i la població, que presenta característiques particulars. L'altre és la ràpida introducció d'habitants jueus. Ja a 1279, Borràs Sa Bassa establí a Isaac Barchi, jueu, unes cases a la vila d'Inca⁸. D'aquesta manera, tendria una certa raó la tradició que defensa que les fires i el mercat d'Inca, juntament amb Sineu, són les més antigues de Mallorca.

Fins 1340, es va anar consolidant l'esquema inicial. Segurament, la vila d'Inca va créixer al recer de la seva jurisdicció reial i la seva posició privilegiada. La seva activitat mercantil estava relacionada amb la concentració i redistribució de la producció agrària de bona part del Pla i de la Muntanya. No consta que en les Ordinacions de 1300 es donassin grans modificacions. El S. XV esser plenament de consolidació d'activitats i de distribució de productes. Un bon indicador n'és l'existència del topònim del *Carrer dels Marxandos* que anava des de la *Plassa de la Quartera* fins la *Plassa del Mercat dels Bous*, almanco des de l'amu 1414⁹.

De l'anàlisi del plànol del S. XVIII, es dedueix que la vila es va estendre a partir del coster del Puig de Sant Bartomeu, per tal d'ocupar de manera central els voltants de la parròquia, que es convertirien en els indrets preferents de concentració artesanal fins el S. XVII.

2. La naturalesa de les manufactures.

Al llarg dels S. XIV i XV, nucli del present estudi, les activitats artesanals a Inca eren molt diverses. Com a la majoria de les viles, s'havia procurat disposar d'una determinada quantitat d'obradors que abastissin les necessitats quotidianes dels seus habitants, com és el cas de sastres, sabaters, Igualment, existien instal·lacions que estaven en relació amb les matèries primeres a l'abast com era

⁴ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 18.

⁵ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 20.

⁶ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 21.

⁷ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 30.

⁸ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 23.

⁹ PIERAS SALOM; G. (1990) *Primera rotulació dels carrers d'Inca. apunts històrics*. Consell Insular de Mallorca - Inca, p. 84.

el cas de les gerrerries i teulers. Tot i això, és dins les manufactures tèxtils on destaca la seva estructura artesana.

Amb l'estat actual de la documentació, sols es poden plantejar hipòtesi de treball. Emperò, tot indica que l'organització de la manufactura tèxtil a aquesta vila va esser completa i molt primerenca. S'ha de recordar la gran importància que aquesta activitat tenia dins les ciutat medievals. En el cas d'Inca, es té un conjunt que difícilment es pot qualificar de rural. A la vila, es pogué fer, fins l'Aixecament Forà i fins i tot després, pràcticament qualsevol passa del procés, des de l'ordit fins el tintat. Això indueix a pensar que, a la vila, s'hi concentrava bona part de la producció casolana dels entorns. En aquest sentit, cobrarien molta d'importància paraires i mercaders (especialment, jueus) que haurien estat, de fet, la causa de l'enlairament.

Lògicament, des de Ciutat de Mallorca, no es podia mirar amb aprovació aquest procés que defugia, en bona part, del seu control. Cal recordar que els menestrals ja tengueren un important paper en el context de la conflictivitat Ciutat/Part Forana que donaria lloc a la sentència del rei Sanxo de 1315. D'altra banda, les primers ordinacions artesanals referides al món tèxtil són d'aquesta mateixa data i es varen fer per tal d'evitar els fraus en la producció.

2.1. L'organització dels artesans.

Ja s'ha fet notar com bona part de l'embranchida de l'activitat artesana a Inca era subsidiària de les activitats mercantils. Sembla que a 1350 la presència de mercaders a la vila era tan intensa que a l'església de Sant Francesc s'havia construït pel seu compte una arcada que es deia precisament *dels mercaders*¹⁰. De la categoria econòmica, a nivell individual, d'aquestes persones dedicades al comerç en pot esser un bon exemple el cas de Ramon Puig, oriünd de Morlans (en el comtat de Foix). Pel seu testament, fet el 8 de juny de 1396, es sap que havia acumulat béns suficients com per ordenar que, un cop venuts (l'hereu era Jesucrist), s'havien de destinar 50 florins d'or a la compra d'un retaule amb la història de Santa Catalina, que s'havia de col·locar en el convent de Sant Francesc¹¹. Ramon Puig és anomenat mercer i vidrier en el mateix document. Ambdues activitats no són incompatibles i de fet, més que d'un vidrier, s'hauria de parlar d'un mercader de vidre en uns moments en què, a Mallorca, sembla que aquest era elaborat amb caràcter d'exclusiva per Guillem Barceló¹². A més a més, entre les persones que es dedicaven al comerç s'hi troben llinatges coneguts com Pere Morei, documentat a 1359¹³, però no es poden obviar els jueus que arribaren a esser una comunitat prou dinàmica i enfrontada amb una certa oligarquia.

En el mes de juny de 1360, diverses cartes reials informaven el governador

¹⁰ Arxiu del Regne de Mallorca (A.R.M.) - AH 12 - f. 12 (RRV, p.78).

¹¹ A.R.M. - Prot. Not. V-7 - f. 149 (RRV, p. 143).

¹² Margalida BERNAT i ROCA/Jaume SERRA i BARCELÓ (1992) «El forn de vidre del Carrer de Can Bugos. Nòtules per a l'estudi del vidre medieval i post medieval a Mallorca» in B.S.A.L. Tom 48, pp. 91-114.

¹³ Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.) - Reg. 1.419, f. 113v (RRV, p.13).

de Mallorca dels problemes que tenia la comunitat jueva, especialment a Inca. En aquest conjunt documental, es feia referència als conflictes que es tenien per l'erecció del Call. Es destacava que alguns jueus de Ciutat feien residència a Inca per tal de negociar, però es negaven a pagar les contribucions que habitualment pagaven els jueus de la vila¹⁴. De fet, el tema de les contribucions de la comunitat jueva era font de problemes en aquells anys. En una carta reial adreçada als jurats i prohoms de la vila es deia que, a causa de les col·lectes, els jueus eren guardats per dos saigs. Quan hi anaren els cobradors, tengueren raons amb un saig, el qual li tallaren el puny. Un dels autors d'aquest fet va esser el prevere Miquel Vilaplana. Aquest Miquel Vilaplana formava part del seguici del donzell Dalmau Santacília. De fet, consta com el 2 de gener de 1355 aquest donzell protestava perquè el batle d'Inca havia pres les armes d'aquest prevere de la seva companyia. Dues setmanes més tard, Tomàs de Vilaplana, cirurgià, es queixava que el batle no li deixava portar armes¹⁵. El 3 d'abril de 1360, el batle, segurament el ciutadà Joan Desbrull, comunicava que s'havia pres el prevere que, segons tots els indicis, havia tallat el puny a un saig de la vila. Però, quan el batle i un saig el manaven pres, havia fugit. Lògicament, la comunitat jueva també s'armà.

D'acord amb el règim de franquesa, els menestrals sols tenien una representació molt teòrica en el regiment de la vila. A partir de 1340, amb el fort intervencionisme de Pere IV en els governs municipals, la situació s'anà degradant. Aviat sorgiren banderies enfrontades pel govern municipal. El grup representatiu de l'oligarquia comercial va pretendre desbancar totalment els terratinents. Des de principi del S. XIV, s'havia acostumat que un dels jurats fos vilaforà i, en distintes ocasions, s'intentà evitar-ne l'elecció. Les banderies enfrontades acudiren en diverses ocasions a la utilització d'escamots armats i a la violència. És significatiu veure com, a partir de 1350, es pot deduir el partit en el poder d'acord amb les mesures antijueves i en la pressió que s'establia sobre la col·lectivitat. L'erecció del Call d'Inca n'és una bona demostració.

Els menestrals, lògicament, no podien viure al marge d'aquesta efervescència. Ja s'ha dit com a 1315 tengueren un important paper en el context de la sentència arbitral del rei Sanxo. Les mesures organitzatives i afavoridores dels reis privatis potencien la seva organització. D'altra banda, els Oficis i especialment els tèxtils es mostraren clarament partidaris de la reincorporació a Aragó. Això implicava defugir del control de mercaders italians per intentar recobrar-ne els mercats. El rei Pere IV, en aquest sentit, sustentà aquestes expectatives.

D'una manera molt primerenca, es tenen notícies de l'organització dels artesans de la vila d'Inca. L'autèntic abast d'aquestes organitzacions és difícil de dilucidar. Es podria tractar d'intents de segregació respecte dels col·lectius de Ciutat, però també es podria tractar d'un intent d'organització interna per fer front al clima de violència i de desgovern de la vila. Lògicament, les dues possibilitats no s'exclouen.

¹⁴ A.C.A. - Reg. 1.420 - ff. 77v-78 (RRV, pp. 14-15).

¹⁵ A.R.M. - AH 15 - ff. 3v i 11 (RRV, p. 80).

Consta que a 5 de gener de 1357 els menestrals d'Inca, en conjunt, tenien *caixa*. Es demanava que se n'elegissin dos per retre comptes per Nadal. A tal efecte, demanaren al batle Joan Reboll autorització per tenir junta, però se'ls denegà¹⁶. El 14 de desembre del mateix any, Jaume Balaguer i Pere Llombart, juntament amb altres menestrals, trameteren una súplica als jurats per convocar consell en el qual es tractassin certes demandes dels artesans¹⁷.

L'any 1359 va esser especialment conflictiu. Almanco des de 1350, s'havien anant alternant en la batlia de la vila Joan Reboll i Guillem Palou, capparens de les banderies del moment. La tensió havia arribat a tal punt que el rei, segurament per intentar posar pau, decidí una variació dels esquemes de poder. A 1358, s'havia concedit l'escrivania de la cort d'Inca a Pere Reboll, fill del seu conseller Joan Reboll. La tendria després de la mort de Pere Pasqual i la podria regir per persona idònia¹⁸. L'escrivà Pere Pasqual era molt conflictiu i consta que el juliol d'aquell any era a punt de morir¹⁹. La successió no va esser tan fàcil, tota vegada que altres notaris pretenien l'escrivania. Les disputes pel seu control durarien anys. De fet, el juliol de 1364 el rei concedia guiatge al notari Arnau Alòs i Ramon Alòs que varen esser acusats de la mort del notari Arnau Borràs i de Catalina, muller del notari Pere Pasqual²⁰. Tal volta, per tot això el rei concedí la batlia d'Inca, per un any, al mercader Pere Morei que podria tenir taula²¹.

El 16 d'abril d'aqueix any, es sap que el jurat que representava els menestrals era mort i que se n'havia d'elegir un altre. A això s'hi oposaven els jurats Jaume Balaguer i Arnau Montroig. Ambdós eren destacats membres de les banderies i el 31 de desembre els problemes per elecció eren tan greus que es reclamà una intervenció directa del governador. S'ordenà al batle que en les properes eleccions fos diligent i *que aquella se fassa sens alguna ramor*²². L'elecció realitzada per 1360 va esser contrària als interessos dels menestrals i consta que, el 8 d'abril, Pere Aguiló actuava com a procurador de tots els Oficis i els menestrals de la vila en el plet que tenien amb els jurats. A més a més, reclamava 8 L. als teixidors²³.

Fins 1366, el rei nomenà personalment els batles. A partir de 1367, tornà haver-hi una pràctica alternància entre Berenguer de Montagut i els Palou. A 1379, apareix per primera vegada a la llista dels jurats Andreu Salt, notari, que encapçalaria una nova banderia. Emperò, la conflictivitat de la vila en aquells moments ja s'havia dirigit directament contra la comunitat jueva i el Call que s'havia ordenat construir a 1353. L'abast de la documentació, per ara, no permet esbrinar les complexes relacions entre el món artesanal i la comunitat jueva.

¹⁶ A.R.M. - AH 17 - f. 125 (RRV, p. 82).

¹⁷ A.R.M. - AH 20 - f. 4 (RRV, p. 83).

¹⁸ A.C.A. - Reg. 1.419 - ff. 92v-93 (RRV, p. 13).

¹⁹ A.R.M. - AH 19 - f. 206 (RRV, p. 83).

²⁰ A.C.A. - Reg. 1.423 - f. 31 (RRV, p. 15).

²¹ A.C.A. - Reg. 1.419 - f. 113v (RRV, p. 13).

²² A.R.M. - AH 22 - f. 98v (RRV, p. 84).

²³ A.R.M. - AH 22 - f. 172 (RRV, p. 85).

Emperò, en vista dels esdeveniments de 1391, es pot inferir que bona part del artesans menys especialitzats, tant per raó de les seves activitats (oficis mecànics) com pel seu lloc en la piràmide de l'estructura del seu Ofici, tengueren un paper fonamental en la destrucció i roberia del Call.

Pel que sembla, la destrucció del Call d'Inca va tenir importants repercussions entre els menestrals. No es tracta sols que els conversos, una vegada eliminades les traves religioses, poguessin integrar-se en el món menestral cristià, sinó que es produïren modificacions substancials de caràcter intern. Si cap a 1360 els menestrals de la vila tendien a presentar-se en un front comú, poc temps després de la destrucció del Call, es noten l'aglutinament per Oficis en vies de diversificació. Així, es té que, a 1398, Gabriel Tiyó actuava com a procurador dels sastres i paraires²⁴.

Tal com es veurà, varen esser els Oficis tèxtils els qui més ràpidament es constituïren en associacions de menestrals. Juntament amb aquests, els sabaters també s'organitzaren amb certa rapidesa. Aquesta primerenca estructuració dels col·lectius amb una certa independència de Ciutat originà no pocs problemes. Emperò, els menestrals de la vila eren prou dinàmics per iniciar pel seu compte tot el procés d'autoperpetuació de la piràmide d'un Ofici. Pot servir d'exemple la queixa presentada el 22 de maig de 1413 per Margalida, muller de Macià Català. Havia col·locat el seu fill Guillemó, d'onze anys, amb el sabater Bonanat Balill perquè aprengués ofici i lletra. El mestre no li ensenyava ni una cosa ni l'altra (p. 114).

2.2. Artesanat i conflictivitat social.

Si els inicis de l'activitat artesanal a Ciutat de Mallorca comencen a esser coneguts, no passa el mateix amb els de la Part Forana. Es tenen notícies aïllades ençà i enllà d'artesans a diversos indrets de l'illa que abastien de productes de primera necessitat les comunitats en formació. El problema rau en saber quan aquests individus començaren a tenir un pes dins els governs municipals i quan es començaren a agrupar. Com s'ha dit, les Ordinacions de les viles de Jaume III s'ocupaven ja de la presència de menestrals a les noves *poblas*. D'altra banda, es sap que, en el S. XIV, moltes d'aquestes municipalitats tenien un jurat menestral. Emperò, aquestes disposició de caire administratiu no permet inferir més que una voluntat de planificació.

De fet, la història dels col·lectius menestrals dels S. XIV i XV és plena de llacunes. Aquestes, si són notòries per Ciutat de Mallorca, més ho són encara per la Part Forana, d'on gairebé no es sap res. Possiblement, el període més fosc és el comprés entre 1320 i 1390. Aquest fet és greu, ja que marca el moment de gestació de la conflictivitat social que esclataria amb força a 1391. Per altra part, cal no oblidar que el món artesà s'ha de contemplar, pel que fa a la conflictivitat social, des de dues perspectives diverses: la individual i la de grup. En vista a l'aïllament de molts dels menestrals de la Part Forana al llarg dels S. XIV i XV, els

²⁴ A.R.M. - AH 74 - f. 60 (RRV, p. 107).

individus participaren en els moviments socials d'acord amb paràmetres molt variats i difícils d'esbrinar. Emperò, a més a més hi hagueren fortes prohibicions que impedièn l'organització de confraries o caixes per part de la corona. Ara bé, aquestes prohibicions tengueren períodes de latència i de permissivitat, per la qual cosa arribaren a aflorar públicament organitzacions de menestrals que segurament existien de forma més o manco encoberta. Serà a partir d'aquesta organització que el paper dels menestrals dins els moviments socials començarà a ésser més destacada.

No sembla que, a la primera meitat del S. XIV, quan els col·lectius urbans estaven en formació, els menestrals mallorquins tenguessin cap protagonisme. Tot i això, es pot intuir la seva presència en el període 1315-1320 o en les commocions de 1325. Cal recordar que, segons les ordinacions del rei Sanxo, tota la manufactura tèxtil estava en mans de mercaders i paraïres. El seguiment d'aquests dos col·lectius, per tant, és fonamental. Malauradament, les dades que es tenen són aïllades i encara s'ha de treballar a tall d'hipòtesi, però l'esquema que es beslluma es presenta amb gran coherència.

Hi ha un cert consens en què varen ser els interessos mercantils els que impulsaren la reincorporació del Regne de Mallorca a la Corona d'Aragó. Tot i que el tema requereix estudis molt més profunds, sembla que s'han de revisar els plantejaments de la historiografia tradicional mallorquina en aquest punt. S'ha intentat presentar el regnat de Jaume III com a controlat per una oligarquia talassocràtica. Emperò, dividir la societat mallorquina entre *jaumistes* (comerciants) i *antijaumistes* (terratinents) és una simplificació d'un problema molt més complex. Problema que no es pot perdre de vista, ja que sembla demostrat que la gran embranzida de la conflictivitat social es donà a partir d'aquest fet.

Cal recordar que, en temps de Jaume III, hi ha saqueigs de locals comercials italians. D'altra banda, la política exterior del monarca anava a una relació franco-italiana més que mediterrània. Que els artesans i, especialment, els de les manufactures tèxtils són ben presents darrere tot aquest context ho permeten deduir molts d'indícis, començant per l'ambaixada secreta adreçada a Pere IV i amb les banderies entre "bretons" i "mallorquins" que es donaren a partir de 1345. Bona part de la política de Pere IV va ésser impulsar el comerç mallorquí especialment cap a França, Anglaterra i els Països Baixos, mentres la política italiana anava a cavall de la guerra i la diplomàcia. Lògicament, la societat mallorquina prengué partit. És quan les banderies comencen a actuar de manera oberta i a adscriure diversos col·lectius a les seves lluites.

El cas d'Inca és fonamental, ja que permet una exemplificació del procés d'agrupació dels menestrals i com aquesta estava íntimament relacionada amb la conflictivitat social. Cal tenir present que Pere IV promogué un intervencionisme directe de la corona sobre l'elecció dels càrrecs reials i universals, intervencionisme que potencià, quan no va ésser la causa, dels enfrontaments de les banderies rurals. Cap a 1353, l'oligarquia dominant a Inca va promoure, a partir del sistema de franquesa, una manipulació de la juraria que exclouia els vilaforans. El plet per aquest tema, malgrat les sentències favorables, durà més de 10 anys.

A més a més de la juraria, hi hagué greus conflictes per altres càrrecs. Entre 1350 i 1370, era sovint la duplicitat de batles i mostassafs. El mateix temps, la pugna per controlar l'escrivania reial, càrrec vitalici, arribà a provocar morts. És simptomàtic que els menestrals comencin a organitzar-se amb força en aquest context. El desembre de 1357, es té la primera notícia d'aquesta organització. Els menestrals de la vila proposaren elegir dos o tres prohoms perquè conjuntament amb un notari poguessin publicar súpliques davant el consell²⁵. A partir d'aquest moment, la intervenció de menestrals dins la vida pública i les banderies serà constant.

L'enorme problema és que aquest col·lectiu de menestrals no era homogeni. D'una part, existia una cúpula dirigent amb prou potencial econòmic que, en el terme de dues o tres generacions, promocionava d'estament. Formarien aquella categoria que avui es podria denominar com a grans o mitjos empresaris. Els seus obradors estaven manejats per cristians especialitzats, però també per una gran quantitat de mà d'obra esclava. Al llarg de la segona mitat del S. XIV, són nombroses les notícies que parlen de la quantitat d'esclaus que hi havia a la vila d'Inca i dels problemes que generaven. Formaven un grup de mà d'obra barata que entrava en competència amb artesans qualificats, però de baix potencial econòmic. No de bades una de les demandes dels forans, a 1391, va esser la de reduir els setmaners. De fet, una de les tàctiques utilitzades per aquesta oligarquia dirigent per tenir controlats els artesans independents era incloure'ls en els rols de les galeres que s'omplien sovint acusant-los de vagabunds. Una altra fórmula era la de d'obligar-los anar a treballar a l'obra de fortificació d'Alcúdia.

D'aquest manera, els artesans es varen incloure ràpidament dins les banderies de la vila. Emperò, significativament, la seva presència, o almanco el seu protagonisme, desapareix a l'entorn dels grans conflictes socials. Aquest fenomen, que es detecta a altres viles de la Part Forana, sols es pot explicar per la naturalesa dels "menestrals" implicats a les banderies. S'ha de sospitar que es tractava més de "senyors" que de vertaders treballadors manuals.

En el cas d'Inca, sembla que, abans de 1390, la conflictivitat es donava a tres bandes. Dues grans banderies enfrontades amb nombroses ramificacions i solidaritats, i el Call. La reducció, per tant, simplista i mecanicista de la conflictivitat de l'època a la dualitat Ciutat/Part Forana és un intent d'amagar quelcom més profund. A tal efecte, cal recordar que un dels cabdills de la resistència forana va esser Joan Reboll. Aquest personatge, vinculat amb l'administració i el comerç, va esser síndic davant la corona en diverses ocasions. Emperò també era el cap visible d'una banderia enfrontada a una altra encapçalada pels Palou de Comasema. Malgrat les excepcions lògiques, es detecta com en els períodes en què la banderia dels Reboll controlava la vila, les relacions amb la comunitat jueva eren menys tenses, mentre que quan dominava l'altra les mesures repressores eren molt més dures.

Ja sols pel fet de les implicacions econòmiques i comercials d'aquestes banderies, valdria la pena considerar-les en el món dels menestrals. Ara bé, hi

²⁵ A.R.M. - AH 17 - f. 63v (RRV, p. 82).

hagué esdeveniments puntuals que indiquen clarament el paper fonamental que hi tenien els artesans en els conflictes de les banderies. Les disposicions del mostassaf d'Inca en són un bon element, com també ho són determinats llinatges com els Bordils, els Malferit i, fins i tot, els Albertí. El que es detecta és una aliança tàctica de la banderia dels Reboll amb les cúpules dirigents dels artesans i amb el Call. Lògicament, no s'ha d'interpretar aquesta aliança com a total ni sense conflictes. En canvi, la banderia dels Palou, amb interessos predominantment agraris, reclutà bona part de les seves forces entre els jornalers, els petits pagesos i els artesans proletaritzats.

A partir de 1370, la conflictivitat de les banderies arribà a extrems tals que obligà a la intervenció directa de la corona o del governador. Emperò, paulatinament es nota com els grups enfrontats són cada cop més elements marginals o solidaritats més o manco vinculades. Segons Àlvaro Santamaría, a partir de 1372 els menestrals de l'illa intervingueren directament en els conflictes socials del regne dels que, fins el moment, s'havien mostrat al marge. Ja a l'octubre de 1390, els menestrals havien proposat una magna reunió d'artesans, cavallers, mercaders, forans, eclesiàstics, ..., per intentar arbitrar una concòrdia. Emperò, la intransigència guanyava els intents de solució. De fet, el síndic de Ciutat arribà a afirmar que, per part d'alguns sediciosos, s'havia amenaçat d'enderrocar les cases d'aquells consellers que s'inclinassin a la concòrdia. El gener de 1391, en una exposició feta pel menestrals, manifestaven la necessitat d'unió, ja que les divisions del regne i les contínues ambaixades que s'enviaven a la cort eren una de les causes de tensió²⁶. A 1391, després de més de 20 anys de provocar un sentiment antijueu, es destrossà el Call de la vila. Inca es convertí en el centre de resistència dels forans. L'exercit sublevat es dirigí cap a Ciutat, on saqueja i destruí el Call urbà i diverses cases de personatges rellevants. Sols una acurada repressió impedí que determinats artesans es sumassin als sublevats i obrissin les portes de les murades. Mentrestant, els paraires guardaven el castell reial. Significativament, cap dels implicats d'Inca en l'assalt tengué un paper destacat a les banderies anteriors.

Pel món artesanal d'Inca, la destrucció del Call de la vila tengué importants repercussions. Cal recordar que bona part de la comunitat jueva es dedicava al comerç i que, fins i tot, jueus de Ciutat passaven alguns mesos a la vila. Hi ha prou indicis que permeten suposar com bona part de les activitats d'aquesta comunitat estaven relacionades amb el món artesà i, especialment, amb el tèxtil. A tall d'exemple, pot servir el ban que va posar el batle el 14 de desembre de 1358 als jueus que cosien i feien feina en llocs no amagats el dia de la festa de Sant Nicolau²⁷. Cal suposar que els jueus eren els encarregats de comprar draps crus que eren duits a Ciutat, on eren aparellats i tenyits d'acord amb les ordinacions de 1315*. La desaparició de la comunitat jueva trasbalsà totalment aquesta

²⁶ Àlvaro SANTAMARIA (1955) *El Reino de Mallorca en la primera mitad del S. XV*. Exma. diputación Provincial de Baleares. IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón - Palma de Mallorca, pp. 18-19.

²⁷ A.R.M. - AH 20 - f. 4 (RRV, p. 83).

estructura. Immediatament després del saqueig del Call, es nota com conversos o cristians vells muntaren tints i tiradors. D'aquesta manera, en aquest aspecte puntual, la revolta de 1391 tengué conseqüències fonamentals no sols per Inca, sinó per tota la Part Forana.

Com és prou sabut, una de les conseqüències de la revolta de 1391, va esser un canvi polític total. Aquell any era batle de la vila Francesc Domingo, el cunyat del qual participà en la robaria dels Calls²⁸. L'any següent, el rei Joan II va promoure una reforma dels governs municipals. Pel que fa a la vila d'Inca, els consellers havien d'esser 48, 12 dels quals serien menestrals. Una anàlisi superficial dels llistats permet deduir un intent per part de la corona d'assolir un equilibri entre les banderies. Així, els dos prohoms de fora eren Galçarà Malferit i Real Rotlan, mentres que pel Sindicat se'ls afegia Pere Palou.

Emperò, aquesta voluntat no era compartida per la banderia que tant a nivell de la vila com dels regne es considerava triomfadora després de 1391. Ja el notari Salzet va fer notar que una de les conseqüències de la revolta de 1391 va esser el canvi del partit en el poder. A Inca, amb la pragmàtica de 1392, l'administració local també patí un canvi radical. El govern de la vila quedà en mans de la banderia Malferit/Reboll. Dels 48 consellers electes, 14 eren clarament membres d'aquest grup. Dels Palou, sols hi apareixia Francesc Palou pels menestrals. Igualment, la juraria i altres càrrecs destacats eren a les seves mans²⁹. El 5 de juny de 1392, el governador ordenà que Ramon Malferit no usàs de l'ofici de juraria fins que hagués jurat el càrrec³⁰. D'altra banda, el 25 de juny Galceran Malferit havia estat elegit per anar davant el rei, juntament amb altres prohoms forans, alguns generosos ciutadans i menestrals³¹.

A nivell general, el període comprès entre 1392 i 1454 és un continuat procés de modificacions constitucionals del regne inspirades per les banderies enfrontades. La pròpia documentació diu que els tombants del segle, aquestes banderies reberen el noms d'*aragonesos* i *mallorquins*. Tot i que manquen estudis sobre aquestes formacions, sembla que els aragonesos estaven integrats per cavallers i altres elements amb interessos predominantment agraris o d'especulació amb matèries primeres. En canvi, els mallorquins estaven integrats per alguns cavallers, ciutadans, mercaders i artesans; és a dir, elements més dinàmics i amb interessos econòmics més diversificats.

Ja J. Ma. Quadrado, va fer notar com aquestes banderies tenien profundes rels a les viles foranes. Els canvis en el sistema d'administració eren globals a tot el regne. Per aquest motiu, calia que els capparees des les banderies ciutadanes mantenguessin una àmplia xarxa de relacions. Pel cas d'Inca, és clar que, ja abans de 1391, les banderies de Ciutat estaven plenament vinculades amb les de la vila. Cal recordar el paper preeminent que tengueren els Reboll i els Malferit en la

²⁸ A.C.A - Reg. 1.996 - f. 105 (RRV, p. 30).

²⁹ A.R.M. - Estraccions i Oficis 8 - f. 1-9v (RRV, pp.29-30).

³⁰ A.R.M. - AH 65 - f. 127v (RRV, p. 103).

³¹ A.R.M. - AH 65 - f. 1337 (RRV, p. 103).

defensa dels interessos forans. Membres d'aquests llinatges formaren part de multitud d'ambaixades a la cort. La seva actuació política aviat els va fer destacar.

Cap a 1400, es produïren en aquesta banderia modificacions importants. D'una part, els Reboll deixen d'aparèixer a la documentació. A partir d'aquests moments, s'esvaeixen de tal manera que no deixen cap rastre. No succeeix el mateix amb els Malferit. Aquest llinatge s'havia estès a la segona mitat del S. XIV pràcticament per tota Mallorca i, fins i tot, a l'illa de Menorca. Tot i tenir el seu centre encara a Inca, la branca principal aviat passà a residir a Ciutat, on s'integrà a la banderia dels *mallorquins*.

A poc a poc, el seu paper seria assumit a Inca per un nou llinatge: els Bordils, que havien fonamentat la seva enlairada en la parairia i l'especulació que l'envoltava. Enfrontats a ells, es troba el llinatge de cavallers dels Albertí. Lògicament, tots aquest vaivens polítics influïren en el món menestral. De fet, a partir de 1435, es produïren canvis substancials en l'estructura en les banderies i en els conflictes pel control del regne.

Aquesta conjuntura que, en determinats aspectes, es pot qualificar de caòtica, va tenir importants repercussions en el món artesanal de la vila d'Inca. En primer lloc, determinats col·lectius, com els sabaters, adoptaren una organització tan intensa que feia preveure una segregació. En un sentit perescut, es pot parlar dels teixidors i paraires. D'altra banda, una sèrie d'emigracions numèricament poc nombroses, però significatives, produïren l'enlairada de certes activitats com la ceràmica. Lògicament, hi hagué un augment considerable de la producció artesana, emperò això no es podia fer sense una forta injecció de capital. A partir de 1440, es quan es donà un període d'esplendor de les companyies. És quan es consolidà la figura del *senyor* com a gran inversor.

Els intents dels menestrals d'Inca a partir de 1440 espantaren als Oficis de Ciutat, que respongueren endurant el ferri control sobre les condicions de treball, de promoció i de producció. En conseqüència, cal intuir que augmentaren les tensions. Serà en aquest context que esclati l'Aixecament Forà. A Ciutat, novament les cúpules menestrals es posaren al costat de l'orde establert. Emperò, la divisió ja era prou notòria per desbaratar-se una conjura vertaderament revolucionari, integrada pels Oficis mecànics (picapedrers, fusters, ...) i per menestrals proletaritzats.

Inca va ésser de nou escenari de concentració i de capítols fonamentals del moviment social. Tot i això, i com passa amb la revolta de 1391, no es troba cap menestrals d'Inca ocupant llocs rellevants en els esdeveniments. Pels Oficis de Ciutat, les circumstàncies crearen un clima favorable per desbaratar la incipient organització dels menestrals forans. Cal tenir present que, entre les demandes que en un primer moment presentaren els habitants de Ciutat en contra del conjunt de forans, hi havia la de reduir-los a una servitud perpètua i un paper limitat a simples administradors de queviures i matèries primeres. Les condicions no varen ésser admeses, emperò s'havia donat un important cop al món artesà forà que no reeixiria fins les darreries del S. XVI.

3. Elenc d'Oficis.

A la vila d'Inca, com a la majoria de la Part Forana, es donà un conjunt d'activitats artesanies dedicat especialment a l'abastiment de les demandes interiors. A tal efecte, disposaven de sastres, fusters, ferrers, ... tot i que les dades que es tenen sobre ells són mínimes, cal suposar que el nivell d'inversió i producció era el bàsic. Precisament, per aquest motiu aguantaren més bé les diverses conjuntures. En contrapartida, i aquí rau la principal peculiaritat d'aquesta vila, es donà un altre tipus d'activitat, més vinculada amb mercats més enllà de la simple autarquia local.

Especialment destacats varen ésser els sabaters, els gerrers i el conjunt d'activitats relacionades amb les manufactures tèxtils. Aquests col·lectius requerien despeses de capitalització i de manteniment molt més altes i depenien fortament de les conjuntures econòmiques, polítiques i socials. Es trobaven, per tant, més exposats a l'adversitat. D'aquí que, d'una manera molt primerenca, intentassin agrupar-se i deslligar-se de Ciutat.

3.1. Els sabaters.

Tal com s'ha vist, l'Ofici dels Sabaters va ésser un dels primers que es va diferenciar a la vila. Aquest fet era degut, amb bona part, al mercat de bestiar que s'hi feia i a la subsidiarietat de la venda de pells. És ben demostrativa una notícia tardana de 23 d'agost de 1502 segons la qual, els sobreposats de l'Ofici de Blanquers de Ciutat es queixaven que en al fira d'Inca s'havia trobat cert cuiram no examinat i que es deia adobat per persones prohibides³². A això s'han d'afegir els fraus que es cometien fins i tot quan l'adobat era fet pels experts. Així, el 31 d'octubre de 1461, els jurats de la ciutat i Regne de Mallorca, mitjançant escrit del notari Joan Bonet, presentaren al lloctinent uns *Capítols dels Çabaters e Assaunadors* per ésser aprovat i aplicats tant a ciutat com a la Part Forana³³. La qüestió era que el cuiram a l'abast en el mercat del moment estava mal adobat i pitjor tenyit, de tal manera que *de continent se esquinsen les sabates y tot quan se obra*. El conflicte es volia solucionar mitjançant decret de dos capítols amb els que es prohibia, per una banda que *algun Assaunador, habitant en la present Ciutat o en qualsevulla lloch de la present illa*, no adobàs amb guix o tenyís de qualsevol color, especialment el negre; d'altra banda, es vedava que *algun Sabater, tant de la Ciutat, quant de la Part Forana*, obràs amb cuirs mal adobats o mal tenyits. La pena, en ambdós casos, era de 3 L.

Precisament, aquesta forta relació entre un i altre obratge era una de les característiques determinants, ja que determinava que els sabaters es veiessin en una gairebé perenne dependència econòmica d'elements aliens al seu Ofici. D'una

³² A.R.M. - AH 240 - f. 75v (RRV, p. 134).

Aquest fet cal relacionar-lo amb les anomenades *pells ventureres* o *pells de ventura* provinents, en principi, d'aquells animals que es mataven a títol domèstic. Però no es pot deixar de banda les provinents de la matança clandestina o les de les colles de bandejats o captius que robaven bestiar. En aquest darrer cas, el problema arribà a ésser prou gros i s'arribà a penar amb la mort els delictes d'acarnissar bestiar.

³³ Antoni PONS (1949) *Libre del Mostassaf de Mallorca*. C.S.I.C. - Mallorca, pp. 319-320.

banda, havien d'estar amb bona relació amb els blanquers i els assaonadors que eren els qui els abastien de matèries primeres i que tendien a controlar-los. Per altra part, amb els mercaders que els havien d'abastir de certs productes d'importació necessaris per la realització de la seva feina. Per aquests motius, calia que agrupar-se tot cercant una solidaritat del col·lectiu o veure's sotmesos a un progressiu endeutament individual. El 4 de desembre de 1433, Joan Prats, sabater, al·legava la seva pobresa i que no podia pagar els censals que devia a Pere Albertí. El rei l'encomanava a Martí Desbrull, doctor en lleis³⁴.

Aquesta situació de dependència era una constant i els blanquers i assaonadors en tenien prou cura de mantenir-la. L'any 1481 i des de Ciutat, es donà una de les freqüents situacions de desabastiment dels sabaters que clarament manifestaren que, de no acudir a ells *no havien altra forma ne manera de haver cuyrams* i que aquests mancaven contínuament perquè hi havia *practica e stucia [...]* i *treien lo cuyram limitat a vendre ... solament dos o tres de lur ofici*, beneficiant-se sols 9 o 10 adobaries de les existents³⁵. El predomini d'assaonadors i blanquers en el mercat de pells i cuiros, a més a més, es manifestava en altres fórmules: a 1491 es va denunciar l'abús que suposava que la venda de cuiram es fes *segons voluntat o parsialitat*, fins i tot en el si del propi col·lectiu³⁶.

La dada més antiga que es té dels sabaters d'Inca ja organitzats a nivell de confraria data del testament d'Arnau Rovira fet el 27 de maig de 1396. En ell es deixaven 10 s. a la «teca» (o caixa dels diners) i almoina dels sabaters de la vila³⁷. Aquesta notícia és molt més remarcable del que pugi semblar, ja que s'ha de tenir en compte que el 20 de novembre de 1389, per ordre reial, el governador Francesc Çagarriga havia fet crida pública anunciant que per carta de Joan I, dada a Montsó el 25 d'octubre, s'ordenava que *null hom ne neguna persona de qualsevol ley, stament o condicio sia, sots pena de cors e d'haver, no gos ni dega fer ajusts ab altres qualsevol, ne ensemps fer congragacions ne fer caxas ni tays, bosses comunes per vigor de qualsevol letres o provisions fetes e atorgades per dit Senyor Rey*³⁸. Restava clar que, d'haver existit alguna autorització per fer *comunitats d'ofici*, aquesta era anul·lada, tot seguint el corrent general predominat en el S. XIV de frenar l'expansió d'aquestes associacions més o manco espontànies³⁹. Pel cas concret de Mallorca, no es produiria un canvi de postura fins 1395. Arran de la venguda de Joan II a l'illa i després d'una sèrie d'incidents no gaire clars, en el decurs dels quals els sobreposats del moment acabaren empresonats⁴⁰, en el

³⁴ A.C.A. - Reg. 3.233 - f. 136 (RRV, p. 40).

³⁵ PONS *Libre del Mostassaf* ..., pp. 68-69.

³⁶ PONS *Libre del Mostassaf* ..., pp. 79-80.

³⁷ A.R.M. - Prot. Not. V-7 - f. 135 (RRV, p. 142).

³⁸ PONS *Libre del Mostassaf* ..., p. 285.

³⁹ Per una visió de conjunt, malgrat tots els emperons per haver-se publicat per primera vegada a 1944, cal veure: Antonio RUMEU DE ARMAS (1981) *Historia de la Previsión Sical en España. Cofradías - Gremios - Hermandades - Montepiornos*. Eiciones "El Albir" S.A. - Barcelona, pp. 73-92.

⁴⁰ Álvaro CAMPANER y FUERTES (1984) *Cronicon Myoricense*. Luis Ripoll, Editor/Ajuntament de Palma - Palma de Mallorca, p. 80. Sembla que la causa de les commocions va esser les vexacions a què es va sotmetre la població per tal d'allotjar a part dels membres de la comitiva reial.

moment de la partida del monarca el 18 de novembre, es va promulgar el que es coneix com a *Privilegi de Porto Pi* en el qual, entre altres assumptes, s'aixecava l'interdit de les confraries, imposant-se la condició, emperò, que per tenir consell hi havia d'intervenir un oficial reial⁴¹. El fet que a 1396 ja hi hagi notícia de l'activitat de la confraria dels sabaters d'Inca es pot explicar de dues maneres no necessàriament excloents entre si: bé abans d'aquesta data, la confraria ja havia existit i durant el temps de la prohibició va dur una vida més o manco submergida; bé l'empenta del col·lectiu era tal que just un any va esser suficient per muntar una associació eficaç.

El cert és que tot indica que la seva activitat va fructificar a partir de la segona meitat del S. XV. Les primeres mostres de dinamisme i ganes de defugir del control centralitzat de Ciutat. Així, es coneixen uns capítols dels sabaters de 1 d'octubre de 1441⁴². Encara que només són dos, resulten prou reveladors. En ells es regulava que s'havien de donar 10 L. anuals a dos frares perquè es fessin càrrec de celebrar la missa dels diumenges. el pagament s'havia d'efectuar a término: 2 L. a pagar per Sant M(iquel?), Sant Vicenç i Sant Llorenç, abonats-se les 4 L. restants per la festa de Sant Marc Evangelista, patró i advocat dels sabaters. En cas de que aquests frares no poguessin celebrar els oficis, el *guardià* (sic) havia de cercar a *son cost e messio* un altre frare o capella que se'n fes càrrec. Al marge d'aquestes dades, hi ha un detall molt remarcable: aquets dos brevíssims capítols informen que els sabaters que els propiciaren eren *sabaters primaters*, és a dir: d'*obra fina*. A l'any següent, 1442, la figura del guardià es va substituir per la dels *administradors*, essent-ho els sabaters Pere Perelló i Miquel Rubiol⁴³. Pocs anys després, el 28 de maig de 1458⁴⁴ els mestres sabaters d'Inca en presentaren uns de capítols al lloctinent general, que varen esser aprovats, i que, a la pràctica, a través de la confraria se'ls donà un grau d'autonomia que, a finals d'aquell segle, actuaven de manera gairebé independent. Es tracta d'un conjunt de set capítols que, no pel seu reduït nombre, deixen d'esser importants. El col·lectiu s'autodenominà *confraria* i amb això denota que, en principi, es tracta de disposicions majoritàriament encara relacionades amb l'associació religiosa, malgrat a través d'elles es pugui intuir la regulació d'alguns aspectes de caire social. En el capítol primer es va recollir l'obligació de tots el mestres d'assistir al consell quan aquest es convocàs per part dels sobreposats o dels bossers, sots pena en cas de no comparèixer de 5 s. Aquesta pràctica indica què determinades decisions generals es prenen en aquestes reunions i que, possiblement, no se'n donava compte a Ciutat. De la importància d'això n'és demostratiu l'obligació

⁴¹ Bartolomé QUETGLAS *Los Gremios de Mallorca. Breve estudio histórico-sociológico de los Colegios de Honorables Menestrales que florecieron en Mallorca desde el S. XIII hasta el XIX*. Imprenta Mn. Alcover - Palma de Mallorca, pp. 285-286. La font original que es cita és: ARCHIVO HISTÓRICO DE MALLORCA (actual Arxiu del Regne de Mallorca). Del Códice de Abelló, folios 21 al 25.

⁴² A.R.M. - Prot. Not. V-18 - ff. 107-107v (RRV, p. 148).

⁴³ A.R.M. - Prot. Not. V-32 - f. 6 (RRV, p. 153).

⁴⁴ Antoni PONS(1930) *Ordinacions gremials i altres capítols a Mallorca (S. XIV - XV)*. Estampa de'n Guasp - Ciutat de Mallorca, pp. 183-185.

d'assistència de tots els mestres o *la.més part d'aquells*. Els capítols 2, 3, 4 i 5 fan referència a qüestions com l'obligatorietat de satisfer l'*almoïna* setmanal d' 1 d. o perdre el dret de rebre'n les contraprestacions, que també inclouen els qui siguin *benefactors* de la confraria. Un i els altres, en cas de demanda d'ajuda, havien d'esser atesos promptament pels administradors. En el capítol 6 es té clarament reflectida una disposició que afectava de forma plena a les relacions laborals i de jerarquia en el si de l'Ofici: cap mestre podia autoritzar que un *macip* i *fadri* que fes feina amb ell passàs a l'obrador d'un altre mestre senve haver-hi acord previ entre ambdós mestres, sots pena de 20 s. El capítol 7 i últim és el que fa referència a l'enterrament tant d'adults com d'albats imposant l'obligació dels confreres d'assistir a la cerimònia sempre que es trobassin a la vila, sots pena de 5 s. Amb aquesta darrera disposició es perseguia una doble finalitat: per una banda, l'acompliment dels deures de la caritat cristiana; d'altra part, la consolidació de l'esperit del grup mitjançant la anivellació de tots els *germans* d'Ofici davant la mort. Un i altre aspecte eren fonamentals per la creació, consolidació i manteniment de la cohesió del grup. Igual funció tenien altres ritus, com festes patronals, balls o àpats⁴⁵.

A 1495, Esteva Babiloni era un dels prohoms de la confraria dels sabaters i tenia diferències amb els altres. Es sap que a 1498 actuava per reclamar un deute⁴⁶. Dos anys més tard es tenen notícies de la complexitat que havia assolit l'organització. El 19 de febrer de 1500, Pere Morro, un dels sobreposats, volia que l'altre, Mateu Gilet, mostràs el quadern de les rebudes, ja que havia estat l'administrador⁴⁷. Els problemes derivats de la malversació dels cabals de la caixa duraren un cert temps. Així, el 10 de gener de 1512 alguns sobreposats passats varen esser acusats d'haver rentegut monedes indegudament, sobretot Bernat Gallur⁴⁸.

En conjunt, ja a principis del S. XVI, existeixen indicadors d'una crisi a en el col·lectiu. Crisi que va esser provocada, en part, per la pressió dels artesans de Ciutat que, de mica en mica, anaven monopolitzant la producció i comerç de les pells. Emperò, no es pot menysprear els problemes interns de l'Ofici. El 9 de desembre de 1507, Bartomeu Jover i Bartomeu Ferrer, sobreposats de l'Ofici de Sabaters juntament amb setze mestres acordaren manllevar 100 L. censals⁴⁹. El 22 de desembre de 1515, Antoni Morro, un dels prohoms de l'Ofici de Sabaters, es queixava que algunes persones esperaven esser elegides com a sobreposats o prohoms malgrat esser deutores de l'Ofici⁵⁰.

Una via constantment considerada com a única esperança per acabar amb

⁴⁵ Margalida BERNAT i ROCA/Jaume SERRA i BARCELÓ (1993) «Entre el treball i la festa (Segles XIV - XVII)» in Actes de les XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la Història. Institut d'Estudis Baleàrics - Palma de Mallorca, pp. 279-292.

⁴⁶ A.R.M. - AH 231 - f. 29v (RRV, p. 133).

⁴⁷ A.R.M. - AH 234 - f. 54v (RRV, p. 134).

⁴⁸ A.R.M. - AH 254 - f. 4v (RRV, p. 136).

⁴⁹ A.R.M. - AH S-45 - f. 232v (RRV, p. 51).

⁵⁰ A.R.M. - AH 257 - f. 184 (RRV, p. 137).

aquest panorama d'oscil·lacions i dificultats era la de la segregació. Aquesta no es va aconseguir fins les darreries del S. XVII, l'any 1697, i els capítols que la feren possible es troben al *Còdex* 81 de l'Arxiu del Regne de Mallorca.

3.2. La ceràmica.

Comença a ésser coneguda la importància d'Inca dins el món de la ceràmica mallorquina medieval i barroca. Amb bona part, aquest fet es deu al considerable paper dels terrers de Mandrava que varen estar en actiu fins la dècada del 1960. De fet, la primera notícia coneguda sobre aquesta activitat està relacionada amb aquests terrers. A 1283, Martí Peris de Montoro, batle d'Inca, comparegué davant Arnau Burgués a causa de les peticions que li feien els creditors de Ramon Falconera. Entre les seves propietats, s'hi trobava una teulera en el lloc dit Mandrava amb un dret de dues parts de l'aigua de la sínia que va ésser d'En Camarer. Aquesta teulera va ésser subhastada i la compraren Simó Roca i Arnau Alòs per 14 L. 12 s. 8 d.⁵¹.

Pràcticament, no es tenen més notícies sobre aquesta activitat durant el S. XIV. Emperò, en vista del conjunt conservat es pot deduir que la producció era reduïda i relacionada amb el material de construcció i els contenidors. Pel que fa a l'estructura dels obradors, tot indica que eren semblants al d'Antoni Prunera, de Ciutat, que tenia una gerreria en la que els treballadors eren esclaus. Així es té que, a 22 de març de 1366, Guillem Mateu concedí la llibertat al seu captiu grec Teodor, gerrer⁵².

L'enlairada de la producció ceràmica medieval d'Inca, fora de les teuleres, sembla poder-se relacionar amb l'emigració d'una sèrie d'artesans moriscos valencians, principalment de Paterna i Manises. A hores d'ara, no es sap el perquè aquests artesans no emprengueren una producció de ceràmica de luxe com es realitzava en els seus llocs d'origen. Emperò, els contractes i comandes conservats deixen ben clar que la producció anava encaminada a la fabricació de gran quantitats de gerres, bona part d'elles olieres.

Existeixen certs indicis que aquesta emigració de gerrers valencians cap a Inca pogués ésser potenciada per determinats cavallers i conversos. Així es té que, el 28 d'abril de 1441, esclatà una qüestió entre els sobreposats dels conversos i En Garcia, gerrer. La disputa tenia com a objecte un forn que els conversos havien reedificat a la gerreria on hi habitava dit Garcia. El gerrer es queixava que era de major preu de l'acordat. S'encarregà En Fortesa, gerrer, el qual treballava a la gerreria propietat de micer Bartomeu Albertí, per fer-ne estimació⁵³.

El 10 de març de 1436, Xanxo Berenguer, gerrer oriünd de València i habitador d'Inca, massa ocupat pel seu ofici, nomenava procurador el seu germà Gil, de la vila de Paterna, perquè administràs els seus béns⁵⁴. Tres anys més tard,

⁵¹ ROSSELLÓ VAQUER *Inca i Selva* ..., p. 30.

⁵² A.R.M. - Prot. Not. C-15 - f. 18 (RRV, p. 157).

⁵³ A.R.M. - AH 134 - f. 116v (RRV, p. 125).

⁵⁴ A.R.M. - Prot. Not. V-24 - f. 38 (RRV, p. 151).

aquest gerrer i la seva muller Roqueta reconeixien deure 50 L. a Joan Fortesa, gerrer⁵⁵. De fet, aquest dos gerrers estaven íntimament relacionats, ja que eren cunyats. El 23 d'octubre de 1442, Joan Fortesa venia a Xanxo, per 40 L. part de l'alberg on hi havia el forn de la gerreria⁵⁶. El 9 de maig de 1493, Sanxo Berenguer i sa muller Roqueta venien a Llorenç Ramis de Muro un esclau rus anomenat Joan, de 18 anys, per 110 L.⁵⁷.

Les notícies existents sobre el llinatge Alcodori permeten esbrinar el procés d'establiment d'alguns d'aquests gerrers valencians conversos. El primer documentat és Sanxo Alcodori. El llinatge correspon a una nisba que es pot interpretar com a "*de les olles*". Consta que l'11 de gener de 1447 era a Ciutat de Mallorca i que es casà amb Joaneta, filla del teixidor Joan Jordi. El gerrer s'establí a Ciutat a la parròquia de Santa Eulàlia, a l'alberg que la seva esposa havia aportat com a dot, situat en el carrer d'En Colell, sots alou de Joan Pruners, membre d'una altra dinastia de gerrers. Aquest alberg va esser venut el 26 d'agost de 1454 a Benvençuda, muller de Pere Oliva. Pel que sembla, aquest Sanxo Alcodori es dedicà a diferents negocis, sense abandonar la seva activitat de gerrer, que sovint adoptà la forma de companyies. Es sap que va tenir una filla casada amb el també gerrer Joan Salvador⁵⁸.

Existeix un Ferrando Alcodori, segurament germà de Sanxo, que passà a residir a Inca. El 1450, Joan Fortesa, oriünd de València, casà la seva filla Magdalena amb ell⁵⁹. El 10 de juny de 1452, aquest Fernando Alcodori, gerrer, venia a Jordi Crespí un alberg⁶⁰. El 31 d'agost de 1459, el governador, essent personalment a Inca, li ratificà la franquesa atorgada de no contribuir a les càrregues de la vila⁶¹. Consta clarament com les relacions d'aquest gerrer amb mercaders i altres gerrers de Ciutat eren estretes. Possiblement, un fill d'aquest Alcodori, també Fernando de nom, es va veure immers en el clima de violència i en un procés d'endeutament. El 5 de juny de 1511 es dictà sentència contra Fernando Alcodori, gerrer, acusat d'insults contra Antoni Figuerola. Se'l condemnava a l'exili de la vila⁶².

Com es pot veure, entre 1440 i 1450, a partir de gerrers valencians, la producció de ceràmica a Inca degué experimentar un forta empenta. En conseqüència, l'Aixecament Forà tengué transcendència en aquestes instal·lacions. El 6 de desembre de 1457, el gerrer Bernat Fàbregues feia relació dels danys que li havien provocat els sublevats. Es queixà de les destrosses

⁵⁵ A.R.M. - Prot. Not. V-28 - f. 45 (RRV, p. 152).

⁵⁶ A.R.M. - Prot. Not. V-18 - f. 143 (RRV, p. 149).

⁵⁷ A.R.M. - Prot. Not. V-32 - f. 6 (RRV, p. 153).

⁵⁸ BARCELO CRESPI; M./ROSSELLÓ-BORDOY; G. (1996) *Terrissa. Dades documentals per a l'estudi de la ceràmica mallorquina del S. XV* - Palma de Mallorca, p. 279.

⁵⁹ A.R.M. - Prot. Not. V-40 - f. 66v (RRV, p. 155).

⁶⁰ A.R.M. - Prot. Not. V-18 - f. 200 (RRV, p. 149).

⁶¹ A.R.M. - AH 166 - f. 183 (RRV, p. 129).

⁶² A.R.M. - Audiència Criminals Sentències 1510-12 - f. 99 (RRV, p. 52).

comeses en els seus béns tot reclamant, en números rodons, una satisfacció de 2.640 L. Entre els immobles destruïts hi havia la seva gerreria, cosa que el va obligar a llogar-ne una a ciutat⁶³. Es sap que aquest Bernat Fàbregues era més un *senyor de gerreria* que un menestral, ja que en el seu obrador hi treballaven sis esclaus, dels quals el rus Jaume era obrer i *mestre de gerreria*⁶⁴.

L'estructura d'aquest obrador de gerrer, integrat per un empresari cristià i uns operaris esclaus no és excepcional. És la que ja apareix en la gerreria de Antoni Prunera de Ciutat a finals del S. XIV i a Inca se'n documenten més. Així es té que el ja esmentat Sanxo Berenguer, el 16 de gener de 1447, comprà al mercader Joan Gual tots els drets sobre el matrimoni format per Joan Sadet, turc, i Maria, búlgara⁶⁵.

3.3. El tèxtil.

No cal haver d'insistir en el paper fonamental de la manufactura tèxtil dins de l'economia medieval. El cas aquí en estudi té l'avantatge de presentar-se dins d'un marc rural. De fet, bona part de la conflictivitat que generaren els artesans tèxtils d'Inca estava en relació amb el control que els diferents Oficis de Ciutat exercien mitjançant els sobreposats. L'element distintiu del cas d'Inca és que els artesans no eren persones aïllades o grups poc nombrosos. Com passà amb els sabaters, el col·lectiu era prou nombrós com per cercar organitzar-se i defugir del control centralitzat. D'altra banda, un altre element distintiu del cas d'Inca ve esser que, a la primera mitat del S. XV, aconseguiren crear tot un conjunt d'instal·lacions que els permetia obrar a la vila bona part de la producció, sense haver d'acudir a les instal·lacions urbanes. Això implica que aquest menestrals, d'alguna manera, havien de controlar part de la producció dels teixidors de la Part Forana, entrant en competència frontal amb els Col·legis de Ciutat. Mostra d'aquestes constants desavinences en són els més que freqüents plets entre els artesans forans i el de Ciutat. Aquestes ja es comencen a detectar a 1403, any en què, el 9 de maig, Roger de Montcada manà als batles i oficials de fora Ciutat, sots pena de 25 L. , que impel·lissin als teixidors de les seves respectives parròquies a pagar i restituir a Joan Oliver de Muro, Pere Macià d'Inca i Guillem Torrent de Petra les despeses i missions derivades de la qüestió que hi havia entre ells i els sobreposats dels teixidors de Ciutat⁶⁶.

Pel que fa als S. XIV i XV, el món tèxtil girava fonamentalment entorn de dues fibres: la llana i el lli. La diferència entre les dues és prou important. Mentre que la llana forma part d'estructures productives i econòmiques complexes, a les quals les companyies hi tenien un paper fonamental, el lli tenia altres característiques. El conreu del lli era una activitat que poques vegades, en aquesta època, assolia

⁶³ A.R.M. - AH 4.799, núm. 30 (RRV, pp. 44-45).

⁶⁴ BERNAT i ROCA; M./SERRA i BARCELÓ; J. (1993) «Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana» in IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyol: "Societats en transició". Tom III, p. 827.

⁶⁵ BARCELÓ/ROSSELLÓ-BORDOY Terrissa, p. 285.

⁶⁶ A.R.M. - L.C. 82 - f. 71v.

grans proporcions. Era, habitualment, un conreu de caire familiar i el seu obratge també era fonamentalment domèstic. Això podria fer pensar en una activitat menys desenvolupada. Emperò, el lli necessita amarat, amb tot els problemes que això suposa. D'aquesta manera, a partir del procés d'amarat s'hi podien introduir elements externs a l'àmbit domèstic, ja que s'havien d'assumir unes despeses que ho superaven.

Un dels elements fonamental era l'aigua i sols determinat individus tenien accés a aquest element en la quantitat necessària. Així, el 30 de gener de 1402, es multà a Llätzer Domingo per amarat lli en el torrent de Selva⁶⁷. El 18 d'agost de 1435, el mostassaf multava a Guillem Bordils per l'amarador de lli que havia fet a la seva possessió⁶⁸. Aquesta pràctica repressora dels amaradors tenia a veure amb la contaminació de les aigües que provocava. El 15 de novembre de 1514, el lloctinent general prèvia consulta de metges i persones expertes, dictà unes ordinacions que, per Inca després d'oïts el batle i els jurats, es resumien en l'obligació d'amarar i eixugar sols a la Riera, a una llegua de la vila, sots pena de 20 s. i perdre el lli⁶⁹.

Els elements fonamentals, per tant, eren els teixidors, bé de llana, bé de lli. A ells s'hi havien de superposar altres oficis, especialment els paraires. Avui es comença a tenir clara quina era la funció d'aquests col·lectiu dins el procés de les manufactures tèxtils, que s'assemblava més a un activitat comercial a nivell d'intermediari, essent el seu paper com a menestral més aviat secundari.

3.3.1. Els teixidors.

Cal tenir en compte que, a nivell d'illa i fins 1404, els teixidors de llana i de lli formaren un sol Ofici⁷⁰. Bona part dels conflictes generats entre els dos grups venien originats per la subordinació dels teixidors de llana als paraires. De fet, i en el cas de Ciutat, és prou representativa la proporció constant que sempre es donà entre en nombre de confreres d'ambdós oficis: els paraires, pràcticament de manera constant, triplicaren en tot moment els teixidors⁷¹. Això indica que els paraires, fins i tot, arribaven a substituir els teixidors en les seves tasques productives. Lògicament, els teixidors de lli, de menor pontecial social i econòmic, no podien aguantar molt de temps aquesta subordinació. Aquest panorama també es destria a la vila d'Inca.

Per ara, les notícies documentals sobre els teixidors d'Inca són tardanes, però el grau d'evolució que denoten en l'organització evidencia una major antiguitat. De fet, no seria desbarrat que bona part dels obradors i taules de venda

⁶⁷ A.R.M. - AH 81 - f. 65 (RRV, p. 109).

⁶⁸ A.R.M. - AH 121 - f. 155v (RRV, p. 123).

⁶⁹ A.R.M. - Suplicacions 46 - f. 131v (RRV, p. 55).

Enrique FAJARNÉS () «*Ordinacions sobre amerar lins y cañum en les viles de Mallorca fetes en 1513*» in B.S.A.L. Tom VIII, pp. 89-92.

⁷⁰ A.R.M. - R.A.G. - Gremis - Caixa 9 - Lligall 10 - ff. 5v-6.

⁷¹ Margalida BERNAT i ROCA (1995) *Els «ll mesters de la llana»: Paraires, Teixidors de Llana i Tintorers a Ciutat de Mallorca (S. XIV-XVII)*. Institut d'Estudis Balearics - Palma de Mallorca, p. 76.

que es detecten a partir de 1270 tenguessin a veure amb aquesta activitat.

Consta que, a 1361, els teixidors de la vila ja tenien sobreposats, Pere Perelló i Bernat Santmartí. El 17 d'octubre d'aquell any es queixaven perquè el mostassaf volia intervenir en coses de l'Ofici i, fins i tot, empenyorar-los, cosa que no feia el mostassaf de Ciutat⁷². Cal recordar que aquest període era d'especial conflictivitat social i política a la vila, i que els artesans s'havien agrupat. Així, algunes de les banderies que lluitaven pel control de la vila tengueren una actitud clarament contrària a aquestes organitzacions i el món artesanal. Es sap que el 22 de febrer de 1363 els sobreposats dels teixidors de lli protestaven perquè el batle reial havia fet prendre i multar un fadrí que estava amb un teixidor⁷³.

Existeixen multitud d'indicis que relacionen la comunitat jueva amb aquesta manufactura. No sols a tall comercial, sinó també productiu. En aquest sentit, en serien uns bons testimonis tant les al·lusions com les omissions que es poden trobar a diverses ordinacions de l'època. Així, en la de teixidors de 1391, s'estipulava ben clarament en el capítol 1 que els conversos *del linatge dels juheus* poguessin esser admesos a l'Ofici, preveient-se acte seguit en el capítol 2 que els sobreposats que ho infringissin pagarien 100 s. de multa dels bens propis⁷⁴. En tot cas, eren els jueus els més dinàmics mercaders tant a l'hora d'encarregar producció com de donar-li sortida als mercats. El 25 de gener de 1391, Caterina, viuda de Jucef Levi, deia que essent jueva va encarregar a paraires i teixidors algunes peces i escapolons que no li volien entregar encara que els pagàs⁷⁵. De fet, també a Inca, bona part de la robaria del Call consistí en apoderar-se de teixits. Com es sap, aquest esdeveniment tengué unes conseqüències molt negatives en aspectes econòmics. Per un o altre motiu, tota la infraestructura comercial de la vila va quedar trasbalsada. De totes maneres, aviat es recuperà. Alguns conversos, però especialment cristians vells, ocuparen el lloc dels antics mercaders jueus, provocant canvis substancials en tota l'estructura.

Com és de preveure, aquestes modificacions tengueren repercussions en l'estructura social que les fonamentava. D'aquesta forma, els artesans apareixen cada vegada més lligats amb les banderies de la vila, ja que, a partir de principis del S. XV, les diferències més o manco naturals entre oficis pròxims es veuen potenciades pel fet de les solidaritats. Així, el 3 d'agost de 1425 s'absolia a Gabriel Jordi, teixidor de lli i llana, el seu germà Pere Jordi, assaonador, i Pere Eimeric, que havien tengut bandositat i brega amb el pare Guillem Caselles, que havia resultat mort⁷⁶.

Com s'ha dit, a 1404 els teixidors de lli i de llana de Ciutat es separaren però a Inca (com a la majoria de les altres viles) aquesta divisió no era totalment efectiva. Amb tot, aquests teixidors gaudien d'una certa personalitat i així ho

⁷² A.R.M. - AH 24 - f. 129 (RRV, p. 86).

⁷³ A.R.M. - AH 27 - f. 37 (RRV, p. 88).

⁷⁴ PONS *Ordinacions gremials* ..., p. 78.

⁷⁵ A.R.M. - AH 61 - f. 122 (RRV, p. 100).

⁷⁶ A.R.M. - LR 52 - f. 270 (RRV, p. 38).

demostra que, a 1333, mantenien una làmpara pròpia a la *parròquia vella*, davant l'altar de la capella de Sant Joan, a la vegada que tenien representants propis als consells que periòdicament celebraven els menestrals de la Part Forana a Santa Maria de Sineu⁷⁷. Com a mostra més d'aquesta personalitat (malgrat la cohesió amb els teixidors de llana) es té a 1444, quan els teixidors de lli d'Inca menaven un plet amb els de Ciutat. El 25 d'abril d'aquell any es reuniren dins l'església de Sant Francesc d'Inca un total de 18 teixidors per nomenar procuradors que acudissin davant el governador per prosseguir la qüestió que ells i altres teixidors de la Part Forana tenien amb els de Ciutat⁷⁸. Si es té en compte que, a la data més propera de 1478, el nombre de teixidors de llana de Ciutat era de 69⁷⁹, es pot entendre la potència d'aquesta activitat a Inca. Ve a reafirmar-ho el fet de que aquest plet s'ha d'inserir en el cicle de tots els que marcaren, en el S. XV, les relacions entre teixidors i paraires de Ciutat i Part Forana⁸⁰.

Lògicament, aquests conflictes anaven en benefici d'una producció fraudulenta. A 1448, el mostassaf Nadal Riera multà un convers per haver-lo trobat amb una peça de lli falsa⁸¹. La progressiva deprecació de la producció va esser, sens dubte, esgrimida pels sobreposats de Ciutat per augmentar el seu control sobre el artesans de la Part Forana. Aquesta pressió, entre altres maneres, es manifestava amb les gires d'inspecció, de periodicitat anual, que es feien d'obradors i productes de la Part Forana. Pels teixidors, es té notícia de la realitzada a 1411, que va esser anunciada per Pelai Unís el 18 d'agost, tot manant que els batles de les diferents viles facilitassin la visita als sobreposats de Ciutat, sots pena de 50 L. en cas de no aconsellar, afavorir o ajudar-los⁸². D'aquesta manera, el 30 de juliol de 1449 el governador anunciava a totes les viles que els sobreposats dels teixidors de lli farien la *cerca* i reconeixerien tots els obradors⁸³. Al marge d'aquestes inspeccions des de Ciutat, també existien les efectuades per l'Ofici a nivell local. Així, la feta a 1454 assolí un caire especial. El 3 de juny, els sobreposats dels teixidors de lli, que tenien a Bernat Gilabert pel seu lloctinent, es queixaven que quan es trobaven draps fraudulents els jutjaven segons els capítols. Emperò, ni el lloctinent ni el batle d'Inca ho volien fer. La negativa d'aquesta darrera autoritat és ben comprensible: si fallava l'acció dels membres encarregats en el si de la corporació a l'hora de visurar els productes, l'encarregat, segons les primeres ordinacions de 1315 (revisades i ampliades a 1318 i a 1321, i vigents encara al S. XVII⁸⁴) no era el batle, sinó el veguer: *lo veguer fasse segun*

⁷⁷ Gabriel PIERAS SALOM (1986) *Breu Història d'Inca* - Inca, pp. 42 i 50.

⁷⁸ A.R.M. - AH 139 - f. 2 (RRV, p. 126).

A.R.M. - Prot. Not. V-33 - f. 86v (RRV, p. 153).

⁷⁹ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., p. 120.

⁸⁰ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., pp. 49-53 i 80-85.

⁸¹ A.R.M. - RP 3.860 - f. 74v (RRV, p. 68).

⁸² A.R.M. - LC 91 - f. 318.

⁸³ A.R.M. - AH 151 - f. 120v (RRV, p. 127).

⁸⁴ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., pp. 21-28.

*totes vegades que per los dits sobreposats sera request*⁸⁵. A més a més de la suplència, el veguer també podia actuar com a supervisor de sentències dels sobreposats i lloctinents o altres accions des de la seva cort⁸⁶, a la que es podia apel·lar.

3.3.2. Els paraires.

Com s'ha fet notar, la categoria laboral dels paraires era molt complexa. Es qualificaven com a tals des de simples teixidors de llana amb poc potencial econòmic a vertaders comerciants dins el món tèxtil, havent-se de considerar aquest darrer aspecte com el més determinant. Des de les seves primeres ordinacions de 1315, l'Ofici de Paraires havia assumit plenament la figura del mercader entre els membres de les seves files, fins el punt de trobar-se reglamentat que *tot hom qui.sia natural de Mallorca, o altre hom habitador de la Ciutat per X anys o per mes, mercader o altre hom semblant de mercader, cabalos o ab cabal [...] pusca esser perayre [...]*⁸⁷. És evident que el que predomina és el caràcter mercantil, no el manufacturer. Això és tant més palès si es té en compte que els paraires, com a col·lectiu, controlaven, fins i tot a nivell d'ordinacions, qualsevol aspecte de les manufactures de llana. Des del filat fins la comercialització⁸⁸. A més a més, el seu potencial econòmic⁸⁹ els permetia governar altres col·lectius, com els moliners drapers, o exercir una forta influència sobre ells, com el cas dels traginers o, controlar-los més o manco indirectament, com en el cas dels saboners. La seva pressió provocava endeutaments, com en el del convers Salvador Vidal, saboner, que el 19 d'octubre de 1402 reclamava 50 s. al seu soci de companyia Bartomeu, també saboner, perquè es trobava pobre i miserable⁹⁰. En els casos extrems, el resultat podia ésser l'enfonsament de certs Col·legis, com els tintorers⁹¹.

Lògicament, el conjunt no era homogeni, però les disposicions legals estaven articulades de tal manera que la cúpula dirigent exercia una hegemonia total sobre el col·lectiu. En el cas de Ciutat, aquesta cúpula resistí prou bé les conjuntures adverses de producció, fins la dècada de 1480. D'aquí que els paraires de Ciutat apareguin sistemàticament aliats amb les oligarquies aristocràtiques que lluitaven pel control del regne en contra dels sectors més populars de la societat.

Sols tenint en compte aquest panorama, es pot entendre el món dels paraires forans i els conflictes que sovint esclataren entre els menestrals de Ciutat i els de la Part Forana. Avui per avui, sols es coneixen els moments crítics, tals com la

⁸⁵ A.R.M. - Audiència i Governació - Gremis - Caixa 6 - Lligall 3 -ff. 32v-33: Cap. 13.

⁸⁶ A.R.M. - Audiència i Governació - Gremis - Caixa 6 - Lligall 3 -ff. 38-39: Cap. 45; f. 41v: Cap. 65

⁸⁷ A.R.M. - R.A.G. - Gremis - Caixa 6 - Lligall 6 - f. 25.

⁸⁸ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., pp. 40-42 i pp. 190-196.

⁸⁹ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., pp. 45-49.

⁹⁰ A.R.M. AH 81 - f. 193 (RRV, p. 110).

⁹¹ BERNAT i ROCA *Els «III mesters de la llana»* ..., pp. 101-110.

Margalida BERNAT i ROCA (1994) «De la companyia al monopoli. El cas dels tints (S. XV)» in *Afers*, núm. 18, pp. 443-460.

Revolta de 1391 o l'Aixecament Forà. La diferència d'actitud, ben notòria en el cas d'Inca, no es pot explicar si no és per un clima de tensió preexistent.

Les primeres notícies d'activitats complexes respecte del món de la llana daten de la dècada de 1350. El 6 de maig de 1355, el draper Bernat Febrer va ser pres i conduït a galeres, d'on fugí⁹². Es tracta del primer període d'organització dels menestrals d'Inca i de la seva participació en les banderies. Igualment que passà amb el teixidors, la pressió dels sobreposats de paraires de Ciutat sobre els forans aviat es va intensificar. El 22 de febrer de 1387, aquests es queixaven de què Joan Real d'Inca havia trencat tres draps⁹³, mentre que el 24 de març de 1395, els sobreposats volien reconèixer tres draps trobats a Inca que no eren lleials per mà del seu lloctinent Bernat Febrec⁹⁴. Si quan s'ha parlat de l'activitat dels sabaters, s'ha destacat la importància de la data, 1395, i les raons que ho determinaven, amb més motiu cal ressaltar la d'aquesta de 24 de març de 1395, en la qual es tenen uns sobreposats en actiu 9 mesos llargs abans de la legalització de les confraries i els aplecs de menestrals⁹⁵. Si en el cas dels sabaters hi podia haver algun dubte, sembla que aquest desapareix amb els paraires, ja que sols es pot inferir el funcionament d'una confraria malgrat les prohibicions. Per altra banda, no de bades els paraires presumien d'haver estat sempre un ofici revestit de certa categoria privilegiada per haver gaudit del favor reial des de temps immemorial, fent recordar, vengués o no al pas, que *el Collegi y Offici de Peraires vingué a poblar.se en est Regna de Mallorca per orde y mandato de la magestat del rei Don Sanxo de gloriosa memoria, beneficiat i honrat ab tantes gracies y prerogatives*⁹⁶.

A 1425, el 6 de març, Ramon Çafortesa es dirigí als batles de la Part Forana tot manant que recordassin als habitants dels seus batllis que alguns d'ells devien diverses quantitats de moneda a Berenguer Mayol, draper i pareire habitador de la vila d'Inca, i que no aconseguia cobrar de cap de les maneres. Era obligació del batles fer-los pagar, sots pena de 25 L.⁹⁷.

De la mateixa manera que passà amb el teixidors de llana i de lli, les activitats dels paraires iniciaren una enlairada després de la destrucció del Call de 1391. Els paraires adoptaren bona part de les funcions que abans realitzaven els jueus, posant tant d'esment en la producció com en la comercialització. El 19 de juliol de 1401, Leonard Ferrer reclamava diverses quantitats a aquelles persones a les quals havia venut draps del seu obrador de draperia⁹⁸. Aquesta enlairada es veu no sols en l'augment dels paraires que es detecten, sinó també en la seva estructuració com a col·lectiu per defensar els seus interessos. El 27 de març de

⁹² A.R.M. - AH 15 - f. 111 (RRV, p. 80).

⁹³ A.R.M. - AH 57 - f. 27 (RRV, p. 97).

⁹⁴ A.R.M. - AH 67 - f. 14v (RRV, p. 105).

⁹⁵ Veure n. 29.

⁹⁶ A.R.M. - A.G. - Gremis - Caixa 7 - Lligall 14 - f. 2.

⁹⁷ A.R.M. - L.C. 104 - ff. 66v-67.

⁹⁸ A.R.M. - AH 80 - f. 20 (RRV, p. 109).

1405, Guillem Bordils actuava en nom de tots els paraires de la vila entorn a la crida feta pel batle de la vila en relació a posar en mans de la cort el lladre que furtà draps del tirador. A la crida s'oferien 20 florins d'or assegurats per Pau Piquer i Antoni Segura. Emperò, els altres paraires també s'havien compromès a pagar⁹⁹. Anys més tard, un altre Bordils també va tenir problemes. Així, el 13 de març de 1420, els sobreposats dels paraires de Ciutat oferien 30 florins de joia o la llibertat (si s'era captiu) a qui donàs notícia de les persones que havien foradat i esquinçat un drap que era en el tirador de Joan Bordils¹⁰⁰.

Aquestes dues darreres notícies són prou reveladores en dos aspectes fonamentals: el grau de cohesió assolit per l'ofici i les personalitats que s'hi implicaven. En primer lloc, la recompensa oferta està parlant d'un important potencial econòmic referit a uns productes furtats que, per la seva quantitat o qualitat, de cap manera es poden menysprear. D'alta banda, és la primera notícia que es té d'un tirador a la Part Forana, instal·lació encara en funcionament en el S. XVII. Si es té en compte la presència d'un tirador a Inca i de la complexitat dels tints de la vila, es pot entendre la preocupació dels paraires de Ciutat. A Inca s'havia assolit un grau d'autonomia en els processos productius a principis del S. XV que no havia de menester per res a Ciutat.

Un altre punt a remarcar és la personalitat de Guillem Bordils. Res permet assegurar que aquest Guillem Bordils sigui el mateix que, 30 anys abans, havia muntat un amarador de lli en la seva possessió. Ni tan sols es pot assegurar que fos un membre directe del llinatge, ja que podria tractar-se d'un convers o un llibert. Emperò existeixen exemples ben documentats de com membres menors de llinatges preeminents actuaven com a paraires en vista de les activitats mercantils que podien realitzar. En tot cas, es té un membre d'un dels llinatges més destacats de la vila, implicat en les banderies i amb un potencial polític de primera magnitud. Hi ha certs indicis que, en aquest temps, els Bordils estaven enfrontats amb els Albertí i que la pau entre els dos llinatges es va signar via conveni matrimonial. No cal haver d'incidir en el paper dels Albertí, i especialment els de la branca d'Inca, en l'Aixecament Forà. De fet, es sap que els Bordils, tot partint d'una nissaga de paraires, assoliren el cavalleratge a 1500 i entroncaren amb les principals famílies del braç noble de l'illa¹⁰¹.

Entre 1400 i 1450, els paraires d'Inca semblen viure una plenitud econòmica que es veu reflectida en multitud d'indicadors. El 25 de novembre de 1412, baixaren a Ciutat a participar a la Festa de l'Estendard amb les millors vestidures i aparellaments¹⁰², encara que no hi manquin referència a membres poc afavorits. Tal és el cas d'Antoni Ferragut i sa muller que, l'11 de juny de 1443, devien al

⁹⁹ A.R.M. - AH 84 - f. 57v (RRV, p. 57v (RRV, p. 111).

¹⁰⁰ A.R.M. - AH 94 - f. 46 (RRV, p. 116).

¹⁰¹ José Ma. QUADRADO (1986) *Forenses y Ciudadanos*. Conselleria de Educación y Cultura/Miquel Font, Editor - Palma de Mallorca, p. 50.

Pere de MONTANER (1994) «Els orígens de l'aristocràcia "vella" mallorquina. Un estat de la qüestió» in *Afers*, núm. 18, pp. 418-419.

¹⁰² A.R.M. - AH 92 - f. 214v (RRV, p. 114).

mercader Tomàs Gual 15 L. 4 s. 8 d. per 2 quintars i 5,5 lliures de llana¹⁰³ i no és un cas únic d'endeutament d'aquesta matèria primera. La conseqüència lògica va esser l'aparició d'una consciència segregadora entre els membres de l'Ofici, a la qual hi respongueren els sobreposats de Ciutat amb un augment de la pressió. La fórmula habitual era la d'avisar els batles de les parròquies de quan es duria a terme la cerca. Així es va fer el 10 d'octubre de 1495, quan en Jordi Serra demanà als batles de fora que facilitassin la tasca de Miquel Montorig i Guillem Vicens, paraires o sobreposats aquell any. Molt diferent va esser la manera de fer-ho a 1406. El 12 de setembre, els sobreposats de l'Ofici de Paraires de Ciutat havien de fer la cerca i, a tal efecte, convocaven els sobreposats dels paraires de les viles a Ciutat, en compte d'avisar-los segons costum. Jaume Gual, Antoni Segur i Francesc Real varen esser els cridats per Inca¹⁰⁴.

A 1448, el conflicte esclatà amb el tema del fadrinatge. A Inca acostumaven firmar les actes d'afermament amb el notari Jordi Vives de la vila. Els sobreposats de Ciutat no ho acceptaven i insistien que es fessin amb Pere Morro, notari del Col·legi¹⁰⁵. D'aquesta manera, el 17 de desembre de 1467 el governador notificà al batle i als jurats l'autorització que es va donar a Bernat Gual, un dels prohoms dels paraires, per instituir una confraria (?) i l'aprovació dels seus capítols¹⁰⁶.

3.3.3. Els tints.

La presència de tints a Inca és un bon indicador del grau d'assoliment a què arribaren les manufactures tèxtils de la vila. Es sap de la seva activitat des de 1390, fins aproximadament l'Aixecament Forà. Per força, s'han de tractar d'instal·lacions complexes, tota vegada que requerien fortes inversions tant pel que fa a la seva construcció com al manteniment. D'altra banda, això suposa que havien d'actuar amb un cert volum de producció que no havia d'esser únicament la d'Inca, sinó que s'havien de concentrar els teixits fets a altres indrets.

El primer tint documentat data de 19 de novembre de 1399. Pere Aulet i Cristòfol Real tenien un tint a mitges. Actuava com a mestre Pere Aulet, que havia hagut d'acudir a Ciutat i a Catalunya per comprar materials. En conjunt, havia estat fora de la vila més d'un mes i el seu soci no li volia donar raó de l'activitat realitzada¹⁰⁷. Pel que sembla, aquest conflicte acabà amb ruptura, ja que el 8 de febrer de 1400, Pere Aulet, mestre de tint, reclamava al seu soci Pere Cristòfol 51 L. per *pastilles de roja*, alum i salari¹⁰⁸. El 8 de febrer d'aquest mateix any, Pere Aulet, ja separat de Cristòfol Reial, s'associà amb Cristòfol Real, rebent de l'hereu de Tomàs de Montblanc l'establiment d'uns nous tints dotats de quatre tiradors i situats dins la vila, en alou reial. Emperò el començament no va esser gaire

¹⁰³ A.R.M. - Prot. Not. V-32 - f. 27 (RRV, p. 153).

¹⁰⁴ A.R.M. - AH 86 - f. 196 (RRV, p. 112).

¹⁰⁵ A.R.M. - AH 149 - f. 104 (RRV, p. 127).

¹⁰⁶ A.R.M. - AH 180 - f. 145 (RRV, p. 145).

¹⁰⁷ A.R.M. - AH 75 - f. 199 (RRV, p. 108).

¹⁰⁸ A.R.M. - AH 77 - f. 27v (RRV, p. 108).

prometedor, ja que dos dels tiradors (instal·lats en el pati de l'obrador) varen esser arrancats¹⁰⁹.

A més a més d'aquests tints, se'n tenen notícies d'altres. El 5 de novembre de 1406, es sap que el paraire Pau Piquer en tenia un. Va esser edificat per conveni fet entre el col·lectiu de paraires i els jurats, amb la condició de que pogués prendre aigua de la font (de la vila?). Emperò, els jurats, en temps de verema i altres ocasions, li tapaven el forat amb pedres i terra, impeding-lo treballar i havent de fer ell l'escuró¹¹⁰. Per un contracte de 29 d'octubre de 1438, es pot tenir una idea de quins eren els elements fonamentals d'una instal·lació d'aquestes, al marge dels ja coneguts tiradors. A l'any esmentat, Caterina, viuda de Bernat Esteva i tutora dels seus fills, va llogar a Guillemó Rolf, mestre tintorer, i a Arnau Genovard, ciutadà, un tints amb les seves calderes i altre forniments, amb safareig i dret d'aigua. El lloguer era vàlid per temps d'una any, a raó de 3 L. 6 s. La companyia formada per Guillemó i Arnau es comprometia a adobar les calderes i, durant els temps del lloguer, no podrien esser trets defora¹¹¹. Finalment, es sap que a 1452 el bracer Antoni Castlar col·locà el seu fill Bartomeu amb Francesc Garcia, tintorer oriünd de València, per aprendre l'ofici durant tres anys¹¹².

Conclusió.

Si en el S. XVI, Inca es va convertir en capdavantera de l'onada de segregacions dels Col·legis de menestrals la Part Forana no va esser com a fruit d'uns esdeveniments puntuals, aïllats o extraordinaris. Ans al contrari. El que, per ara, es pot besllumar del passat manufacturer d'Inca des dels moments més immediats de la conquesta fins l'enlairada de l'artesanat de la Part Forana en el S. XV ve a demostrar que el seu protagonisme va esser la conseqüència lògica de tot un procés, tal vegada lent, però inexorable que va convertir aquesta vila en la capital de les manufactures de la Part Forana almanco pel que fa a les de més rendiments a l'època, com els teixits i la pell, a la vegada que va gaudir de prou possibilitats perquè altres produccions, com la ceràmica, tenguessin un paper destacat. Aquesta realitat econòmica va tenir el seu oportú context en aspectes socials, econòmics i polítics que, al marge de la més o menys controvertida capitalitat de Sineu, fan aparèixer la vila d'Inca com el vertader centre de la Part Forana, ara per ara, tan poc coneguda en el seu conjunt.

Ciutat de Mallorca, octubre de 1997.

¹⁰⁹ A.R.M. - AH 77 - f. 90v (RRV, p. 108).

¹¹⁰ A.R.M. - AH 86 - f. 247 (RRV, p. 112).

¹¹¹ A.R.M. - Prot. Not. V-27 - f. 125v (RRV, p. 152).

¹¹² A.R.M. - Prot. Not. V-41 - f. 8 (RRV, p. 159).